

УДК 368.5:361.1:368.04

Навроцький С.А., д.е.н.

ННЦ «Інститут аграрної економіки»

СТРАХОВИЙ ЗАХИСТ: ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ В КОНТЕКСТІ ІНСТИТУЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті обґрунтовано нові наукові підходи до розкриття сутності страхового захисту у сільському господарстві на основі використання наукового інструментарію економічної теорії, філософії, фінансової науки, притаманних їм форм і методів пізнання. Здійснено критичний аналіз наукових поглядів, теоретичних течій і категорійних характеристик сільськогосподарського страхування визначено та охарактеризовано його функції в сучасних умовах. Розкрито пріоритетні напрямки удосконалення страхового захисту у сільському господарстві на основі обґрунтованого теоретико-методологічного базису та критичного аналізу існуючої вітчизняної та закордонної практики.

Ключові слова: страховий захист у сільському господарстві, сільськогосподарське страхування, сільськогосподарський сегмент страхового ринку, стандартний страховий продукт, взаємне страхування, самострахування, страховий захист сільськогосподарських підприємств.

Navrotsky S.

INSURANCE PROTECTION: CHALLENGES TO THE IMPLEMENTATION OF INSTITUTIONAL ECONOMIKI

The article is devoted to the substantiation of theoretical and methodological bases of formation, functioning and development of insurance protection in agriculture, the development of practical recommendations for its further development.

We justify that the insurance protection in agriculture is a specific institution of stabilizing relations between the subjects, which are generated by two sets of laws: the laws of nature and the laws of development of society that protects the lives of people and businesses from disasters, providing a continuous process of reproduction in agriculture through education insurance and reserve funds that materialize in the form of commodities in coating damage or loss. This reflects its duality: on the one hand, it has a real incarnation (acts as a form of protection against the risks through state reserves, agricultural insurance and self-insurance and is due to agricultural risk management), and the other - the internal content: a set of specific economic and financial relations, which linked to the economic interests of producers of agricultural products on the provision and acquisition of insurance protection. Substantiates new approaches to the definition of the functions of insurance protection in agriculture (risk, prevention, creation and use of reserves, to ensure the continuity of the process of expanded reproduction of the liberation of the state from the additional financial costs, incentives STP) and agricultural insurance (insurance protection, warning, accumulative, food Safety), which together represent the inner nature of these categories and determine the forms of their manifestation.

It is revealed and proved that the insurance protection of property of agricultural enterprises and the social protection of farmers have a common historical origins and general economic nature. This gave the opportunity to fundamentally important conclusion that the insurance protection in agriculture should be understood as the financial and economic category that expresses the totality of relations in the sphere of agrarian economy, encompassing the state social insurance, agricultural insurance and self-insurance. Awareness and understanding of the theoretical principles of congruence property protection insurance and social security is of paramount importance to build effective systems of social protection of the rural population.

Based on the systematic analysis of the domain of the category "agricultural insurance" arguments that agricultural insurance - a comprehensive view of the property insurance. Its branches are under the insurance of crops, animals, real estate and income of agricultural producers. The main features that allow you to include a separate branch in the class of agricultural insurance, their specific circumstances and insurance risk communication prevailing part of agricultural property with wildlife.

The analysis of the current status and trends of the agricultural segment of the insurance market in Ukraine, allowed to reveal the basic tendencies of development of agricultural insurance and justify the need for this, which is in the interests of producers of agricultural machinery agricultural insurance protection against risks.

Priority directions of improvement of insurance defence are worked out in agriculture on the basis of reasonable comprehension of and methodical base and walkthrough of existent home and foreign practice.

Keywords: insurance defence in agriculture, agricultural insurance, agricultural insurance market segment, standard insurance product, mutual insurance, insurance defence of agricultural enterprises.

Навроцкий С.А.

СТРАХОВАЯ ЗАЩИТА: ПРОБЛЕМЫ ВНЕДРЕНИЯ В КОНТЕКСТЕ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

В статье обоснованно, что страховая защита в сельском хозяйстве является специфической институцией стабилизирующей отношения между субъектами, которые порождаются двумя группами законов: законами природы и законами развития общества, чем ограждает жизнь людей и предприятия от катаклизмов, обеспечивая непрерывный процесс воспроизводства в сельском хозяйстве, путём образования страховых и резервных фондов которые материализуются в товарной форме при покрытии вреда или убытков. Раскрыта сущность и значение функции обеспечения продовольственной безопасности, которая реализуется через страховую защиту в сельском хозяйстве, обеспечивает поддержку сельского хозяйства, позволяет избежать его изоляции на уровне самодостаточного производства, и интегрировано влиться в мировую торговую систему, увеличив потоки продовольствия с регионов излишков до регионов недостатков, гарантируя наличие и доступность продовольствия.

Ключевые слова: страховая защита в сельском хозяйстве, сельскохозяйственное страхование, сельскохозяйственный сегмент страхового рынка, стандартный страховой продукт, взаимное страхование, самострахование, страховая защита сельскохозяйственных предприятий.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Ринкові трансформації в Україні визначили нову роль страхового захисту у сільському господарстві, обумовили зародження та розвиток національного сільськогосподарського сегменту ринку страхових послуг. Зміни у сільськогосподарському сегменті страхового захисту вітчизняної економіки були настільки стрімкими, що вони не завжди встигали отримувати достатнє наукове осмислення та вивчення. В результаті у вітчизняній страховій галузі стосовно страхового захисту у сільському господарстві накопичилися проблеми теоретичного, методологічного та прикладного характеру, без розв'язання яких неможливо забезпечити формування в Україні високоорганізованого та ефективного механізму страхування у сільському господарстві.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Обґрунтування нових наукових підходів до розкриття сутності страхового захисту у сільському господарстві на основі використання наукового інструментарію економічної теорії, філософії, фінансової науки, притаманних їм форм і методів пізнання дало можливість довести, що вихідними чинниками, котрі обумовлюють сутнісні характеристики й скриті механізми саморозвитку сільськогосподарського сегменту страхових послуг та обумовлюють об'єктивну необхідність формування страхового захисту у сільському господарстві, визначають його фінансову природу, сутність, тенденції та перспективи розвитку, є сільськогосподарське страхування і специфічні страхові послуги. Тому, теоретико-методологічні підходи до вивчення страхового захисту у сільському господарстві мають базуватися, по-перше, на розкритті економічної природи та глибинної внутрішньої сутності сільськогосподарського страхування як фінансової категорії; по-друге, науковій інтерпретації сільськогосподарської страхової послуги як форми прояву категорії сільськогосподарського страхування в ринкових умовах.

Серед вітчизняних учених та науковців ближнього зарубіжжя особливою значущістю для розвитку теорії та практики страхового захисту характеризуються роботи таких авторів, як В.Д. Базилевич, К.С. Базилевич, О.І.Барановський, В.А. Борисова, Гаманкова, Т.А.

Говорушко, О.А. Гвозденко, А.Г. Гойхбарг, В.Б. Гомелля, К.О. Граве, Н.Б. Грищенко, В.І. Грушко, О.Д. Заруба, О.М. Зубець, М.С. Жилкіна, Ю. С. Коваленко, Є.В. Коломін, М.С. Клапків, Г.Г. Кірейцев, В.В. Корнєєв, В.П. Крюков, Л.А.Лунц, А.А. Мамедов, М.В. Мних, Л.В. Нечипорук, В.М. Опарін, Л.А. Орланюк-Малицька, С.С. Осадець, Пікус, В.Й. Плиса, В.К. Райхер, Л.І. Рейтман, Т.А. Ротова, В.І. Серебровський, П.А. Стецюк, К.Є. Турбіна, В.М. Федосов, В.М. Фурман, А.В. Шахов, Р.Т. Юлдашев та ін. Своїми фундаментальними ідеями, концепціями та пропозиціями вони збагатили економічну науку і сформували базис та визначили вектори новітніх, сучасних поглядів в дослідженнях визначеної проблематики.

Цілі статті. обґрунтування теоретико-методологічних засад формування, функціонування і розвитку страхового захисту у сільському господарстві, розкриття його сутності, та розробка на цій основі шляхів розвитку сільськогосподарського страхування та механізмів їх реалізації, включаючи формування методологічних положень запровадження стандартних страхових продуктів, банку страхування, фінансових облігацій та страхових похідних цінних паперів.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Теоретико-методологічні підходи до вивчення страхового захисту у сільському господарстві мають базуватися, насамперед, на розкритті економічної природи та глибинної внутрішньої сутності сільськогосподарського страхування як фінансової категорії; а також на науково обґрунтованій інтерпретації сільськогосподарської страхової послуги як форми прояву категорії сільськогосподарського страхування в ринкових умовах. Такі підходи уможливають комплексне, системне вивчення інституційного формування страхового захисту у сільському господарстві та механізму його функціонування, забезпечуючи не лише теоретико-методологічні розробки, а й опрацювання конкретних методичних і практичних рекомендацій щодо підвищення його прозорості, доступності та ефективності.

Віддаючи належне доробку учених у цій сфері, слід зауважити, що подальшого поглиблення потребує погляд на страховий захист у сільському господарстві як на фінансово-

економічну категорію зі специфічним суспільним призначенням, особливими функціями та роллю, котрі визначають й обумовлюють характер глибинних внутрішніх процесів розвитку сільськогосподарського сегменту страхового ринку.

В результаті дослідження з'ясовано, що дефініція „страховий захист у сільському господарстві”, як власне „страховий захист” в страховій науці і практиці не мають усталеного визначення. „Страховий захист у сільському господарстві” ототожнюється із страховим продуктом (товаром, послугою), страховим відшкодуванням, потребою в створенні резервних фондів, резервними фондами держави (матеріальними і грошовими) тощо.

В ході дослідження встановлено, що в умовах переходу України до ринку відбувалася трансформація поняття „страховий захист у сільському господарстві”. До початку ринкових перетворень у вітчизняній страховій науці „страховий захист” розглядали як систему економічних відносин з попередження, подолання, локалізації руйнівних наслідків стихійних і інших лих, а також по відшкодуванню завданого збитку. Поняття „страховий захист” було дуже широким і охоплювало не лише власне страхові фонди, що формуються методом страхування, тобто за рахунок внесків фізичних і юридичних осіб, але і загальнодержавні (централізовані) резервні фонди, децентралізовані страхові резерви, що утворюються у сільськогосподарських підприємствах, а також сімейні заощадження населення. У дисертації це визначення „страхового захисту” прийняте за традиційне, оскільки, хоча воно і застаріло, економічні відносини, які воно охоплювало, є об'єктивними і такими, що потребують окремого вивчення.

Трансформація поняття „страховий захист у сільському господарстві” пояснює існування різних підходів до його визначення в сучасній вітчизняній страховій літературі.

Страховий ризик визначається як прогнозований збиток об'єкту страхування в результаті настання страхової події. У дослідженні запропоновано розглядати страховий ризик як сукупність ризикових обставин. Обґрунтовано, що ризиковими обставинами є сукупність страхових подій і видів збитку, на випадок настання яких придбавається страховий захист. Це дозволило розробити матрицю ризикових обставин, що представляє інтерес з точки зору структурного аналізу ризиків і розробки

стандартних страхових продуктів.

Чітка позиція по відношенню до загальної (теоретичної) категорії страхування дозволяє перейти до визначення її прикладної складової – страхового захисту сільськогосподарського підприємства. Саме це поняття є термінологічною основою для подальшого дослідження механізму формування страхового захисту майнових ризиків сільськогосподарських підприємств.

Слід зазначити, що термін страховий захист сільськогосподарського підприємства зустрічається в літературі істотно рідше, ніж термін страхування і, як правило, відрізняється деякою однобічністю і обмеженістю.

Розкриття суспільного призначення страхового захисту у сільському господарстві, його внутрішніх якостей та рис, функцій та ролі дало змогу сформулювати таке визначення цієї специфічної фінансово-економічної категорії: „Страховий захист у сільському господарстві є специфічною інституцією, котра стабілізує відносини між суб'єктами, що породжуються двома групами законів: законами природи і законами розвитку суспільства, чим забезпечує життя людей та підприємства від катаклізмів забезпечуючи безперервний процес відтворення у сільському господарстві, шляхом утворення страхових та резервних фондів котрі матеріалізуються у товарній формі при покритті шкоди або збитків”.

Відособлення майнових видів страхування в сільській місцевості пов'язане з трьома специфічними особливостями: стосовно об'єктів які страхуються, формою страхування і специфікою ризиків.

Слід відзначити, що раніше теоретичне обґрунтування необхідності державного обов'язкового сільськогосподарського страхування зазвичай базувалося на високому ступені об'єктивних ризикових обставин, які властиві аграрному виробництву. У наукових працях багатьох авторів страхування розглядалося як інструмент, за допомогою якого нібито можна протистояти стихійним силам природи і досягти збалансованості в розвитку сільського господарства і суміжних з ним галузей.

Сільськогосподарське страхування і, зокрема, його найважливіша підгалузь – страхування урожаю, має бути направлено лише на компенсацію збитку самого селянина.

Страхове відшкодування, яке він може одержати в неврожайний рік, надасть йому можливість вирішити, принаймні, два завдання. По-перше, виконати свої фінансові зобов'язання перед своїми партнерами в тій мірі, в якій ставилося первинне завдання зробити це за рахунок продажу виробленої продукції. По-друге, сільський товаровиробник буде в змозі придбати насіневий фонд і необхідні матеріально-технічні засоби для наступного року і таким чином відтворювальний цикл рослинництва не перериватиметься.

Проведене дослідження теоретичного обґрунтування сільськогосподарського страхування дало можливість сформулювати визначення: „Сільськогосподарське страхування – це комплексний вид майнового страхування. Його підгалузями є страхування урожаю сільськогосподарських культур, багаторічних насаджень, страхування тварин та земель сільськогосподарського призначення, ці об'єкти опосередковано охоплюють страхування доходу сільськогосподарських товаровиробників”. Основними ознаками, які дозволяють включити окремі підгалузі в клас сільськогосподарського страхування, є властиві їм специфічні страхові ризикові обставини і зв'язок переважаючої частини сільськогосподарських об'єктів з живою природою, а земля є і засобом і предметом виробництва.

Здійснений аналіз дав можливість виділити чотири функції сільськогосподарського страхування: функцію страхового захисту; попереджувальну функцію; акумуляційну функцію; забезпечення продовольчої безпеки.

Функція забезпечення продовольчої безпеки, яка реалізується через страховий захист у сільському господарстві, забезпечує підтримку сільського господарства, дозволяє уникнути його ізоляції на рівні самодостатнього виробництва, та інтегровано влитися в світову торговельну систему, збільшивши потоки продовольства з регіонів надлишків до регіонів нестач, гарантуючи наявність та доступність продовольства.

Реалізація цієї функції на державному рівні визначає захищеність вітчизняного сільськогосподарського товаровиробника від реалізації цілої низки страхових ризиків гарантуючи їм рентабельність виробництва стратегічної сільськогосподарської продукції, населенню країни – достатнє харчування, а в екстремальних умовах уникнення голоду.

У відповідності до поставленої мети дослідження сформульовано поняття модель страхового захисту сільськогосподарського підприємства: модель страхового захисту сільськогосподарського підприємства це певний спосіб (схема) формування страхового захисту, що характеризується наявністю, а також умовами застосування і взаємозв'язку елементів страхових можливостей сільськогосподарського підприємства.

Оптимізація страхового захисту сільськогосподарського підприємства має сприяти вибору найкращого варіанту організації (моделі) страхового захисту для певних умов (об'єктів, ризиків) конкретного господарюючого суб'єкта із застосуванням цих моделей для забезпечення стабільності їх функціонування.

Оптимізаційні процедури першого рівня фактично зводяться до вирішення принципового питання форми організації страхового покриття ризику: трансфер (передача) ризику – страхування, утримання ризику – самострахування або відмова від страхування.

Другий рівень оптимізаційних процедур (у рамках визначеної на першому рівні оптимальної форми покриття ризиків) передбачає визначення раціональних принципів і параметрів побудови моделей страхового захисту сільськогосподарських підприємств.

Висновки. В результаті дослідження суті страхового захисту у сільському господарстві, було встановлено, що еволюція страхового захисту відбувається по п'ятих основних напрямках: розширення спектру страхованих подій; розширення спектру і розміру страхованих збитків; зміна фінансового механізму; розширення спектру стандартних страхових послуг; становлення взаємного страхування.

Ефективне функціонування і розвиток страхового захисту у сільському господарстві зумовлюється його цілісністю, наявністю взаємного і комерційного страхування. Будучи альтернативою комерційного сільськогосподарського страхування, та імпульсом його розвитку. Взаємне страхування створить умови гармонізованої самоорганізації сільськогосподарського сегменту страхового ринку, забезпечить реальний страховий захист і застосування еластичних страхових тарифів, сприятиме збільшенню ємкості страхового ринку та реалізації стратегічного значення страхування в розвитку страхового захисту сільськогосподарських підприємств.

1. Орланюк-Малицкая Л.А. Методологические аспекты исследования страхового рынка Украины.// Финансы. - № 11, 2004 г.
2. Кузнецов Б.Л. Введение в экономическую синергетику - Наб. Челны: Изд-во КамПИ, 1999. с. 274-275.
3. Бережной Г.В., Парадигма творческого менеджмента в условиях неопределенности и риска// Управление риском. 2004. № 3.
4. Зернов А. В. Система регулирования страхования и ее совершенствование // Страховое дело, 2004. №4.
5. А.П. Коваль. Л. В. Брызгалов. Саморегулирование на страховом рынке. Финансы. 2003. № 4 - с. 42.
6. Капица С.П., Курдюмов С.П., Малинецкий Г.Г. Синергетика и прогнозы будущего. М.: Наука, 1997.
7. Осипов Ю.М. Философия хозяйства. М.: «Юристы». 2001.
8. Управление риском. 2003. № 3. - С. 5. 2.
9. Бережнов Г.В. Парадигма творческого менеджмента в условиях неопределенности и риска. Управления риском, 2004. № 3. С. 50.
10. Гаманкова, О.О. Ринок страхових послуг України, методологія, практика: монографія / О.О. Гаманкова. – К.: КНЕУ, 2009. – 283, [1] с.
11. Соколинский В.М., Минчев Д.Ю. Феномен глобализации: надежды и сомнения. Финансовый бизнес, 2004. № 3. С. 53.
12. Туленты Д.А. Что поможет развитию российского страхования? - Издательский дом «СТРАХОВОЕ РЕВЮ» - джерело http://inrevu/FAVORIT/ART_33/art33.htm.